

# Технологія формування інтелектуального капіталу національного господарства на засадах реалізації інтегрованої концепції його ідентифікації

Т. БАУЛІНА,

кандидат економічних наук

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

м. Київ

*У статті розглянуто використання інтелектуального потенціалу суспільства в умовах фінансової кризи, визначені основні особливості та складові процесу його формування, згруповані процедури формування інтелектуального капіталу національного господарства відповідно до базових принципів.*

*В статье рассмотрено использование интеллектуального потенциала общества, определены основные особенности и составляющие процесса его формирования, сгруппированы процедуры формирования интеллектуального капитала национального хозяйства в соответствии с базовыми принципами.*

*The using of intellectual potential of society are considered in the article, basic features and constituents of process of his forming are certain. Procedures of forming of intellectual capital of national economy are grouped in accordance with base principles.*

Ключові слова: *капітал держави, інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал, процедура формування.*

**П**остановка проблеми та її актуальність. В умовах світової фінансової кризи результати функціонування національного господарства в Україні вимагають пошуку нових методологічних засад і методичних підходів до формування капіталу суспільства. Оскільки інтелектуальному капіталу належить провідна роль у процесах формування та накопичення національного капіталу, то саме він забезпечує економічний розвиток країни і підвищення її конкурентоспроможності на світовому ринку. Останній стимулює творчу інтелектуальну діяльність людини, становлення та впровадження новітніх технологій.

Особливе значення в інтелектуалізації сучасних технологій управління розвитком реального сектора економіки відіграє перебудова системи формування інтелектуального капіталу, що має набути специфічних характеристик і параметрів, адекватних вимогам сучасного ринкового середовища. Десятирічний досвід інформатизації галузей національного господарства виявив негативний вплив на економічне зростання таких рис цієї системи:

1) зростання невизначеності і динамізму зовнішнього середовища під впливом глобалізації;

2) недостатній рівень кваліфікації носіїв інтелектуального капіталу;

3) підвищення рівня конкуренції щодо інвестицій в інтелектуальний капітал на внутрішньому ринку держави.

Тому єдиним перспективним шляхом економічного, соціального та правового розвитку України є формування інтелектуального капіталу національного господарства. Як доводять результати функціонування провідних економічних систем світу, інтелектуальний капітал (ІК) є домінантою економічного процесу на сучасному етапі розвитку. Процеси його формування, накопичення та управління ним визначають перспективи й орієнтири розвитку України — перехід до економіки інтелектуального типу. Такий перехід, у свою чергу, надасть країні конкурентних переваг на світовому ринку шляхом формування та функціонування високоінтелектуальних галузей, нанотехнологій, новітніх видів виробництва. Оскільки основним стратегічним ресурсом економічного зростання є інтелектуальний капітал національного господарства, то забезпечення його формування нині — єдиний механізм виходу з глобальної кризи.

**Мета дослідження** — розробити перспективні підходи щодо технологій формування інтелектуального капіталу країни. Відповідно до цього, з урахуванням особливостей сучасного історичного етапу розвитку економіки України, передбачається запропонувати

комплекс власних оціночних категорій та розробити пропозиції щодо реформування існуючих заходів інноваційної моделі розвитку, спрямувавши зусилля на регенерацію реального сектора економіки, орієнтуючись на інтелектуальний капітал. Зазначимо, що для цього доцільно врахувати базові положення системного підходу та аналізу, які дозволяють встановити емерджентні властивості системи управління інноваційним потенціалом та визначити оптимальний режим його функціонування.

**Виклад основного матеріалу.** Національне господарство дедалі більше залежить від масштабів використання та розвитку інтелектуального капіталу Західної Європи і США. Відсутність єдиної дієвої стратегії щодо розвитку, накопичення результатів інтелектуальної діяльності суспільства, ефективного управління інтелектуальним капіталом створює негативні умови для стабілізації економічної ситуації, послаблює конкурентні позиції України на світовому ринку. Вихідна категорія розвитку світового господарства — це економічна діяльність як спосіб забезпечення життя людини. Організаційна форма здійснення такої діяльності — це господарство. Особливість національного господарства України полягає в тому, що економічна діяльність відбувається за суттєвого впливу світового господарства на національне.

Теоретичні підходи до осмислення та перспективні засоби формування інтелектуального капіталу національного господарства пропонують не лише зарубіжні вчені Д. Белл, Дж. Гелбрейт, Л. Дікенс, Л. Едвідсон, М. Мелуон, Т. Стюарт, а й вітчизняні дослідники — О. Бутнік-Сіверський, Б. Маліцький, В. Микитенко, О. Цибульов, А. Чухно, Я. Яцков та ін. Основні положення запропонованих до використання концепцій враховують структуру інтелектуального капіталу, особливості його використання та оцінювання<sup>1</sup>. Проте однозначних алгоритмів чи оптимізаційних рішень щодо послідовності використання процедур формування інтелектуального капіталу не розроблено. Крім того, не розробленими залишаються технології управління його використанням, що може унеможливити достатні темпи на-

рошення інтелектуального капіталу промисловості, ефективну трансформацію реального сектора і поширення інтелектуального капіталу в інших галузях національного господарства.

На думку автора, адаптація основних принципів інтегрованого підходу до формування інтелектуального капіталу (поєднання комплексного та ресурсно-функціонального) до сучасних умов функціонування має зумовити синергетичний ефект і забезпечити ефективність системи управління його використанням. При цьому здійснений у межах дослідження аналіз основних характеристик цільових підсистем інтелектуального капіталу та функцій управління його використанням дозволив сформулювати основні вимоги до:

- 1) ідентифікації параметрів розвитку інтелектуального капіталу;
- 2) перманентного моніторингу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування національного господарства, які впливають на формування інтелектуального капіталу й управління його використанням;
- 3) щільності взаємозв'язку між галузями національного господарства і їхньої взаємозалежності;
- 4) параметрів взаємодії основних суб'єктів формування інтелектуального капіталу — підприємств, науково-дослідних інститутів, вищих навчальних закладів та інших установ, які забезпечують безперервність процесу формування, нарощення та розвитку інтелектуального капіталу за участю держави;
- 5) алокаційної (перерозподільчої) ефективності ресурсно-функціонального забезпечення процедур формування.

Отже, запропонована до використання інтегрована концепція формування інтелектуального капіталу національного господарства дозволить пояснити послідовність провадження процедур формування. Для досягнення ефективності системи управління, як доведено у роботах В. В. Микитенка<sup>2</sup>, доцільно визначити її зміст і структуру з урахуванням вимог, можливостей і ресурсів національного господарства. Завдяки запропонованій концепції можна обґрунтувати напрями діяльності

<sup>1</sup> Чухно А. А. Інтелектуальний капітал: сукупність форми і закономірності розвитку / А. А. Чухно // Економіка України. — 2002. — № 11. — С. 48–55; Микитенко В. В. Українська економіка в контексті транснаціоналізації світогосподарської системи / Микитенко В. В. // Матеріали міжнародної наукової конференції «Розвиток продуктивних сил України: від В. І. Вернадського до сьогодні», м. Київ 20.03.2009 р. — У 3-х частинах / РВПС України НАНУ. — К.: РВПС України НАНУ, 2009. — Ч. 3 — С. 329–332; Микитенко В. В. Розроблення технологій формування стратегічного набору збалансованого розвитку промислового комплексу України / В. В. Микитенко, С. В. Приходько, В. М. Проценко // «Україна — Польща — ЄС: проблеми та перспективи». Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Ополе. — Херсон: ПП Вишемирський. — 2009. — С. 247–262.

<sup>2</sup> Микитенко В. В. Українська економіка в контексті транснаціоналізації світогосподарської системи / В. В. Микитенко // Матеріали міжнародної наукової конференції «Розвиток продуктивних сил України: від В. І. Вернадського до сьогодні», м. Київ 20.03.2009 р. — У 3-х частинах / РВПС України НАНУ. — К.: РВПС України НАНУ, 2009. — Ч. 3 — С. 329–332; Микитенко В. В. Розроблення технологій формування стратегічного набору збалансованого розвитку промислового комплексу України / В. В. Микитенко, С. В. Приходько, В. М. Проценко // «Україна — Польща — ЄС: проблеми та перспективи». Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Ополе. — Херсон: ПП Вишемирський. — 2009. — С. 247–262.

суб'єктів управління, необхідні для інтенсифікації процесів формування, нарощення, трансформації та розвитку інтелектуального капіталу на засадах об'єктивної його ідентифікації. У межах цієї концепції можна використовувати технології стратегічного і тактичного управління його використанням та розробити систему процедур оцінювання-прогнозування параметрів ефективності. Кож-

ний елемент багатокomпонентної системи з упровадження процедур формування інтелектуального капіталу (створення, нагромадження, трансляція, нарощення, трансформація, управління, ідентифікація тощо) має свою власну конкретну підстратегію, яка забезпечує певну цілеспрямованість реалізації функцій, а також принципи і методи здійснення. Саме цим і зумовлена гостра необхідність удо-

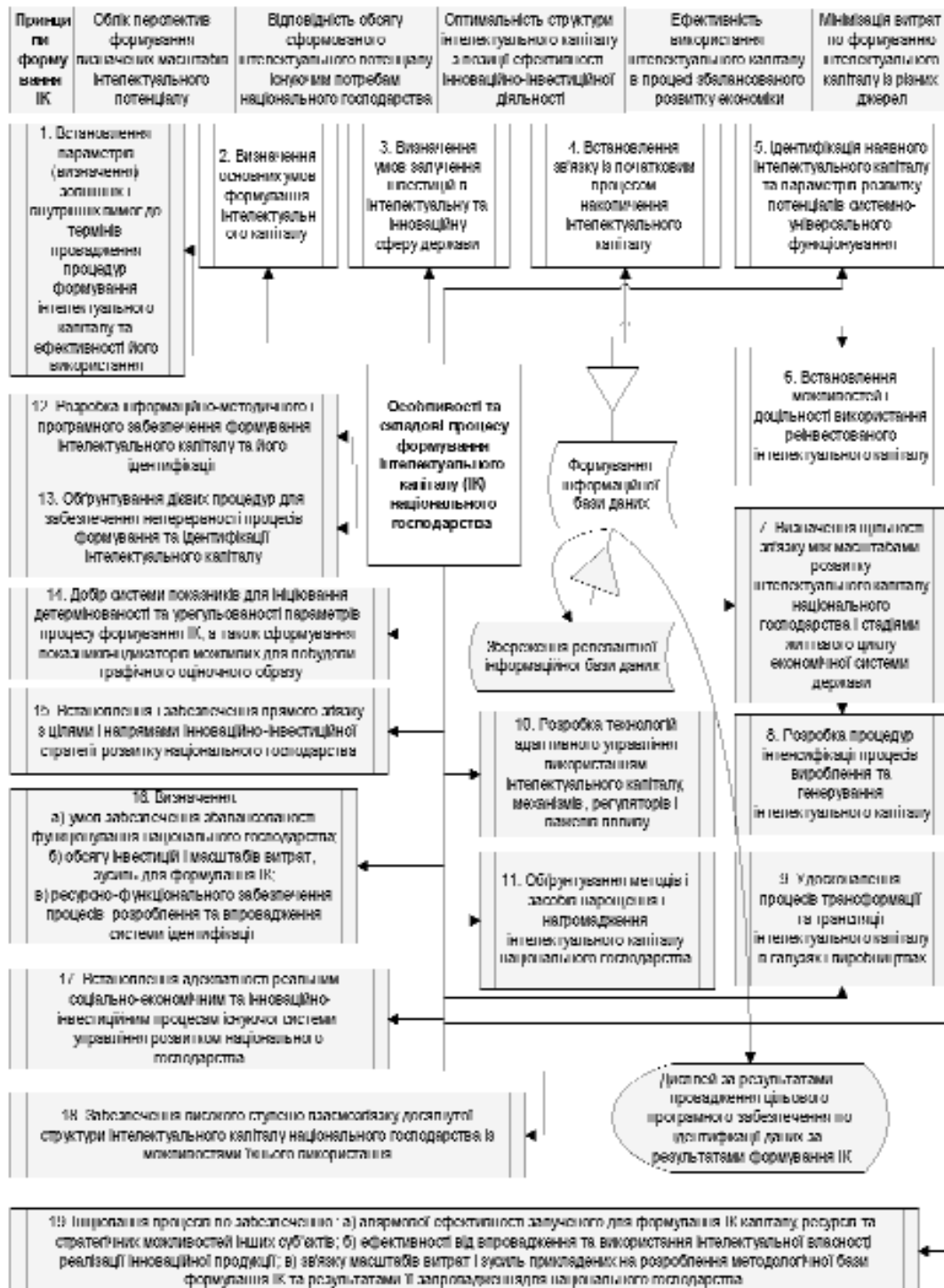


Рис. Цільові підсистеми та особливості процесу формування інтелектуального капіталу національного господарства

Таблиця

**Групування процедур формування інтелектуального капіталу національного господарства відповідно до базових принципів\***

<b>Базовий принцип формування ІК</b>	<b>Сутність, зміст і номер процедур із сукупності системи формування для забезпечення відповідності базовому положенню</b>
1. Облік перспектив формування визначених масштабів інтелектуального потенціалу	1. Встановлення параметрів (визначення) зовнішніх і внутрішніх вимог до термінів провадження процедур формування інтелектуального капіталу та ефективності його використання. 11. Обґрунтування методів і засобів нарощення та нагромадження інтелектуального капіталу національного господарства. 12. Розробка інформаційно-методичного і програмного забезпечення формування інтелектуального капіталу та його ідентифікації. 13. Обґрунтування дієвих процедур для забезпечення неперервності процесів формування та ідентифікації інтелектуального капіталу національного господарства. 14. Добір системи показників для ініціювання детермінованості й урегульованості параметрів процесу формування ІК, а також формування показників-індикаторів, необхідних для побудови графічного оціночного образу
2. Відповідність обсягу сформованого інтелектуального потенціалу існуючим потребам для збалансованого розвитку національного господарства	4. Встановлення щільності зв'язку існуючого рівня розвиненості інтелектуального потенціалу із початковим процесом накопичення інтелектуального капіталу та можливістю його раціонального використання в різних сферах економічної діяльності. 8. Розробка процедур інтенсифікації процесів вироблення та генерування інтелектуального капіталу. 15. Встановлення і забезпечення прямого зв'язку з цілями і напрямками інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку національного господарства
3. Оптимальність структури інтелектуального капіталу з позиції ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності	5. Ідентифікація наявного інтелектуального капіталу та параметрів розвитку потенціалів системно-універсального функціонування. 16. Визначення: а) умов забезпечення збалансованості функціонування національного господарства; б) обсягу інвестицій і масштабів витрат, а також зусиль для формування оптимального обсягу ІК; в) ресурсно-функціонального забезпечення процесів розроблення та впровадження системи ідентифікації
4. Ефективність використання інтелектуального капіталу в процесі збалансованого розвитку економіки	3. Визначення умов залучення інвестицій в інтелектуальну та інноваційну сферу держави. 6. Встановлення можливостей і доцільності використання реінвестованого інтелектуального капіталу. 9. Удосконалення процесів трансформації та трансляції інтелектуального капіталу в галузях і виробництвах. 10. Розробка технологій адаптивного управління використанням інтелектуального капіталу, механізмів, регуляторів і важелів впливу. 18. Забезпечення високого ступеня взаємозв'язку досягнутої структури інтелектуального капіталу національного господарства із можливостями їхнього використання
5. Мінімізація витрат по формуванню інтелектуального капіталу з різних джерел	2. Визначення основних умов формування інтелектуального капіталу. 7. Визначення щільності зв'язку між масштабами розвитку інтелектуального капіталу національного господарства і стадіями життєвого циклу економічної системи держави. 17. Встановлення адекватності реальним соціально-економічним та інноваційно-інвестиційним процесам існуючої системи управління розвитком національного господарства. 19. Ініціювання процесів щодо забезпечення: а) алярмової ефективності залученого для формування ІК капіталу, ресурсів і стратегічних можливостей інших суб'єктів; б) ефективності від упровадження та використання інтелектуальної власності, реалізації інноваційної продукції; в) зв'язку масштабів витрат і зусиль, докладених до розроблення методологічної бази формування ІК, та результатами її запровадження для національного господарства

\* Розроблено автором.

сконалити світоглядно-методологічне, теоретичне та науково-практичне осмислення основних особливостей і цільових підсистем процесу формування інтелектуального капіталу національного господарства в умовах ресурсних обмежень (рисунок). Характер поведінки кожної з цільових підсистем, ланки, блоку або елемента, наведених на рисунку, у межах складної системи зумовлюють провадження процедур щодо забезпечення її керованості, що разом із засобами, практичним інструментарієм та використовуваними механізмами створили б модель неперервного формування інтелектуального капіталу національного господарства на засадах об'єктивної ідентифікації його параметрів. Тому, на думку автора, доцільно поєднати зазначені в інтегрованій концепції моделі для вирішення проблем реалізації в інноваційній та інформаційній сферах реального сектора економіки. Це сприятиме відверненню ризиків та загроз економічному зростанню. Інтегрована концепція, яка поєднує дві (комплексну і ресурсно-функціональну), є узагальненим відображенням логіки дослідження, а розроблені методи й методики вирішення проблем формування інтелектуального капіталу, здійснення оцінювання-прогнозування, вибору української моделі промислового зростання та набору інноваційної стратегії за використання практичного інструментарію й цільового програмного забезпечення є відтворенням можливих шляхів реалізації національних економічних інтересів.

Як видно з рисунку, процес формування складається із дев'ятнадцяти елементів, групування яких можна здійснити із застосуванням пропонованих до використання базових принципів, сформованих відповідно до комплексного і ресурсно-функціонального підходів (результати здійсненого автором групування наведені у таблиці).

У зв'язку з імовірністю нарощення інтелектуального капіталу як головного чинника забезпечення конкурентних переваг національного господарства можлива мінімізація витрат на реалізацію базових

засад інтегрованої концепції формування інтелектуального капіталу, що забезпечує оптимальне використання інтелектуальних ресурсів та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки. Головна мета зазначеної концепції – забезпечити високий рівень ефективності управління використанням інтелектуального капіталу як на мікро-, так і на макрорівнях<sup>3</sup>.

Процес управління інтелектуальним капіталом охоплює планування процесів формування та розвитку ІК, їх організацію, а також накопичення і нарощування ІК. Під час управління здійснюватиметься контроль, розроблятимуться засоби і заходи мотивації формування системи «наука-підприємство-ринок» та узгоджуватимуться інтереси її суб'єктів щодо формування та розвитку ІК. Це дозволить визначити попит на інтелектуальні продукти і підвищити зацікавленість основних їх споживачів, як внутрішніх, так і зовнішніх, а виникнення синергетичного ефекту, функціонування замкненого циклу «наука-підприємство-ринок» забезпечить збалансованість між попитом і пропозицією.

**Висновки.** Результати проведеного дослідження показали, що групування процедур формування інтелектуального капіталу національного господарства відповідно до базових принципів забезпечує імплементацію інтегрованої концепції шляхом формування комплексу підсистем із оцінювання, прогнозування, резервування ІК та коригування вимог до його ефективного використання. В роботі сформовані основні принципи формування ІК національного господарства, а також визначені особливості та складові цього процесу. З огляду на викладені міркування, інтегрована концепція забезпечує орієнтири для досягнення економічною системою цілей розвитку, пропонує шляхи виходу з економічної кризи з найменшими втратами шляхом формування та розвитку високоінтелектуальних галузей як перспективних складових національного господарства України.

<sup>3</sup> Бауліна Т. В. Формування інтегрованої концепції управління інтелектуальним капіталом України (текст) / Т. В. Бауліна // Проблеми науки (наук.-пр. ж-л / гол. ред. Б. А. Маліцький). – К.: ЦНТЕІ, ЦДПІН ім. Г. М. Доброва НАНУ. – 2009. – № 10. – С. 6–11.